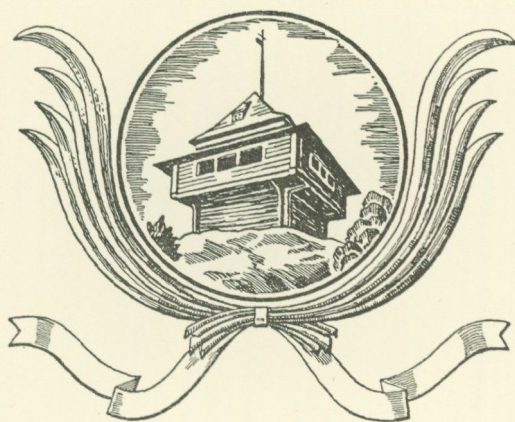

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1934**

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS
ÅRSBOK
FATABUREN

1 9 3 4

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Årsbokens omslag, motiv från Skansen med Moragården i bakgrunden
är utfört efter fotografi av J. Rydberg.

---

*Tryckt hos Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag
Stockholm 1934*

II. TILL SVENSKA ARBETARE

av Torsten Fogelqvist

30. 7. 1933

Man brukar tala om ting, som bevisa tidens välde. Till dessa ting måste man väl räkna dagens händelse — att representanter för Sveriges arbetarklass uppbådadt till festlig samling på Skansen. Det är visserligen ingalunda första gången. Det är fortsättningen på något, som kanske kan bli en tradition. Men denna fortsättning har, åtminstone efter mitt sätt att se, en symbolisk innebörd. Och denna innebörd vill jag tolka så, att här på Skansen äro vi alla arbetare och alla svenskar, att klassen och folket icke med nödvändighet utesluta varandra och att det nationella och »Internationalen» icke äro oförenliga motsatser. Däri har man i själva verket att söka en av horisontens ljuspunkter. Det var en tid — den är inte så långt avlägsen och många söka ännu förlänga den utöver dagens gränser — då många svenska arbetare kände sig sakna klar och full hemortsrätt i svensk kultur. Det var en mindervärdighets- och utbölingskänsla, som hade sina naturliga orsaker. Hur många av dessa orsaker, som äro undanröjda, och hur många, som ännu återstå, därom kan jag i närvarande stund icke yttra mig. Jag kan blott säga, att även den sista måste undanröjas, var och när och hur det än må ske, om vi i denna de yttersta tecknens tid skola kunna skapa och upprätthålla ett fritt och motståndskraftigt demokratiskt Sverige, som varken tar order utifrån eller förtär sig självt i gagnlös inbördes strid, ett Sverige, som vill hävda sig med arbete och som bygger oförskräckt sitt framtidsbygge på odlad fäderneärvd grund. Nu om någonsin behövs det sammanhållning, icke om allt, ty det ligger varken i män-

niskans natur och förmåga eller i utvecklingens eget intresse, men om det väsentliga. Och det väsentliga är i detta fall icke vår syn på samhällets konstruktion. Den kan variera. Och lika väl som man kan inrätta ett hem på olika sätt utan att det förlorar sin karaktär av hem, kan man inrätta ett samhälle på olika sätt utan att det förlorar sin karaktär av samhälle i detta ords bättre betydelse. Nej, det väsentliga är, att vi vilja bli ett enda folk och att vi äro och bli det vi vilja. Det är känslan av de två nationerna i nationen eller rättare sagt de realiteter, som skapa denna känsla, som måste utrotas. Det är motsättningen mellan Skansen, på vilken vi alla kunna stå och göra vår utblick över världen, rotade i samma gemensamhetskultur, och Gärdet, där vi tumla våra bataljoner under inbördes uppgörelser, som måste hävas. Icke så att förstå, som skulle Skansen bli ett Gärde och Gärdet en Skans. Ett folks liv är strid och sammanhållning. Striden har sin oundviklighet och sin mission, sin tid och sin plats. Ty man kan inte ens med hugg och slag skapa en samtraskande och hopokad boskap av tänkande människor, så som man nu försöker det här och där i världen. En tänkande mänsklighet är med nödvändighet en oliktänkande mänsklighet, en tänkande nation är en i åtskilliga stycken oliktänkande nation, och denna frihet i tänkesättet, som olika meningar fordra, är en förutsättning för all kultur. Men förutsättningen är inte saken. Verklig kultur uppstår först, när man upptäcker den mänskliga enheten i de mänskliga motsatserna, när man kan ordna de stridiga intressena och meningarna till ett sammanhängande helt och finna en gemensam samlingsplats ovan stridsvimlet. Då först är samhällskulturens idé förverkligad. Ty den kan aldrig förverkligas på förtryckets och undertryckandets våldsamma vägar.

Arbetarklassen har vuxit sig stark och skaffat sig samhälleligt inflytande genom organisation, sammanhållning och disciplin. Den är icke längre ett får, som icke låter upp sin mun för sin klippares sax. För mången ter den sig rentav som en varg, som måste hållas vid öronen, att icke blod må flyta. Det ligger i klassens eget skön att skingra denna vanföreställning. Under

sin frammarsch har arbetarklassen icke blott dränerat sociala sumpmarker, utan också visat, att man icke ostraffat kan behandla människor som medel. Det är en kulturgärning av stora mått. Men det svåraste kulturprovet återstår — att avstå från att söka behandla andra som medel. För en uppåtsträvande klass ligger det nära till hands att betrakta sina intressen icke bara som samhällsintressen, utan som samhällsintresset. Historien ger oss talrika exempel på en sådan uppfattning, och det är inte bara den moderna arbetarklassen, som kan tjänstgöra som exempel. Det ligger i klassintressets natur. Långa vägar kan klassintresset sammanfalla med samhällsintresset. Snart sagt varje gång en samhällelig omdaning eller nydaning skett har ett klassintresse tjänstgjort som drivkraft och motor. Men det finns ett maximum för alla klassintressen. Och detta maximum är hänsynen till och omtanken om det hela, om allmän välfärd och motsatsernas uppgående i en högre enhet. Först när klassintresset uppgår i denna högre enhet, får det sin verkliga karaktär av kultursträvande. Och det är detta generalprov, som förestår kanske inom kortare tid än någon anar. Det blir också demokratins generalprov.

Många krafter i tiden äro för ögonblicket i rastlös rörelse för att riva ned både den rättsordning och de humanitetsbegrepp, som under århundraden mödosamt framvuxit. Vad förmultnat är må ramla. Men det finns värden, som äro oupplösligt förenade med västerländsk civilisation över huvud, friska värden, som inte kunna fällas utan att flisas sönder för grova yxors hugg. Dit hör det enskilda människovärdet, personlighetsvärdet, den fria tanken och det fria ordet, den personliga integriteten, hemfriden, rättigheten att få vara herre i sitt eget hus och rå sig själv i allt, som icke ingriper på andras rätt, rättigheten att få tjäna sitt bröd på det sätt man själv för gott finner, därest arbetstillfällen erbjuda sig. Över världen ljuda kommandoord: Så skall du gå, så skall du stå, så skall du se ut, så skall du göra, så skall du tänka, så skall du tala, så skall du älska, gifta dig, vara född. Och desperata skaror, som icke vunnit hemorts rätt i samhället eller fått bröd för dagen i dess tjänst, lystra. Man kan

förstå dem. De rekryteras både från det lärda proletariatet, de anställdas avskedade skaror och arbetarproletariatets arbetslösa skikt. Vad skola de ta sig till? Måste de inte pröva varje ny möjlighet hellre än att gå under? Kunna de respektera ett samhälle, som ger dem stenar i stället för bröd? Nej, hellre då äta och sova under slavpiskans tecken. Ett ovädersmoln ruvar över hela vår kultur. Att börja med är det klart, att den angelägnaste omsorgen nu är att söka driva arbetslöshetens spöke och mordängel på flykten. Alla politiska principfrågor, alla kulturspörsmål, alla bildningsprojekt måste stå i bakgrunden, för denna praktiska uppgift. Men det är icke alldeles likgiltigt, *hur* den löses. Lösningen kan icke få bli ett utslag av stundens yra. För att icke den sista villan skall bli värre än den första kräves principfasthet, rättsmedvetande, besinning. Och i denna anstorm har den organiserade, disciplinerade, skolade och på erfarenheter rika arbetarklassen sin givna plats såsom ett kulturens bålverk. Men för att kunna tjänstgöra som sådant måste den ta lärdom av vunna erfarenheter. Och framför allt måste den utmönstra ur sin organism allt, som kan ge belackarna vatten på deras kvarn och ved på deras brasa. Det är en ansvarsfull och ödesdigert kulturuppgift.

Uti ditt eget bröst de bo, ditt ödes stjärnor, säger Schiller i sitt skådespel om den store astrologen och fältherren Wallenstein. Det gäller individen, det gäller klasserna, det gäller folken. Segern och undergången bära de inom sig själva. Deras största vänner liksom deras farligaste fiender äro tillfinnandes icke utanför, utan innanför murarna. Det är visserligen lika vanligt som det är mänskligt och lika mänskligt som det är barnsligt att söka anledningen till sin lycka och framgång hos sig själv, men däremot orsaken till sina motgångar och sin olycka hos andra. Men med- och motgång, lycka och olycka lyda nog samma lagar. Allt här i världen är visserligen icke självförvållat. Vi äro i stor utsträckning omständigheternas barn. Men varken om den enskilda människan, den särskilda klassen eller de artskilda kulturfolken kan det sägas, att de äro maskiner, som det sker något med på ett utanför stående ödes bud. Ödet

leker med oss, heter det. Men ödet leker icke med någon, utan att det hos honom finns antingen dispositioner och böjelser för den leken eller också svag motståndskraft mot densamma. Och är den leken en ond lek, så äro också dispositionerna onda och motståndskraften svag. Och det gäller i sådana fall både för individen, klassen och folket att begränsa och sanera de dåliga dispositionerna och stärka den svaga motståndskraften. Det är på samma gång ett självbevarelsearbete och en kulturgärning.

För de klasser eller grupper, som ännu räknas till de besuttna gäller det att utmönstra de sista resterna av den föreställningen, att samhället är till för deras skull, liksom ock att utrensa den spirande brodd av missnöje och revanschlystnad, som skjutit upp i spåren av det demokratiska genombrottet och efter upptäckten, att de icke längre voro samhällets magnater, utan dess tjänare. För arbetarklassen gäller det att göra rent hus med den romantiskt revolutionära föreställningen, att den fortfarande är en av ondskan omvärd, förföljd och rättslös klass, som till självförsvar kan tillgripa vilka som helst utom lag och ordning stående medel. En sådan utrensning är just den kulturgärning som dagen kräver för att det skall bli ordning i landet, men icke en privat godtyckets ordning med revolver och batong, husrannsakan och exekutioner, utan en ordning efter lagarnas anda, med respekt för lag och likhet inför lag. En sådan rättsordning växer icke fram ur passionernas yra och driftlivets tummel. Den är ett barn av kultur och kräver kultur. Det beror nu bara på, vad man menar med kultur.

För en uppåtsträvande klass ligger det nära till hands att anse kulturen liktydig med vissa yttre förmåner, bekvämligheter och levnadsvanor, som av andra dittills lyckligare lottade klasser åtnjutits och vidmakthållits. Och man skulle vara en ohjälplig skrymtare och moralist, om man beskärmade sig över en sådan kulturuppfattning. Den är materialistisk, den är ytlig, om man så vill, den inspirerar ingen hänförelse, men den är allmänmänsklig. Den har varit alla uppåtsträvande klassers gemensamma styrka eller svaghet, hur man nu må kalla det. Att kroppsarbetaren, när han kunde det, bytte blaggarnsbyxorna

mot klädesbyxor och den grova halsduken mot slipsen och att hans hustru, när hon kunde det, köpte en bit av »tjocka fransyskan» på torget hos köttmånglaren till omväxling med korven och den malda färsen, det var lika naturligt, som när prästen tapetserade sitt boställe efter adeliga herrars sed och satte sirade stänkor på sitt bord eller som när bonden skaffade sig orgel eller piano, såsom de hade det i prästgården närmst intill. Utvecklingen betjänar sig av många drivkrafter. En sådan är tänkesättet: en ann' kan vara så god som en ann'. Ligger det avundsjuka däri, så är denna avundsjuka en del av allas vår gemensamma mänskliga fåfänglighet. Ett visst välstånd eller i vart fall en viss känsla av livets resurser och möjligheter har i alla tider utgjort ett materiellt underlag under kultur. Och man skall inte spotta på den tallrik, på vilken man lärde sig äta, eller piska den madrass, på vilken man första gången sov med välbehag, om det inte sker för damnings skull. Sådant är hyckleri och tillhör den askes, som är livets fiende. Men när det stannar vid detta, när de kvalitativa och andliga kulturbehoven icke få tid att växa in i de kvantitativa och materiella, då uppstår det kulissväsen, som heter uppkomlingskultur, en avart, som gärna yttrar sig i den framträngande klassens övertagande av den undanträngdas olater — vräkigheten, snobberiet, flärden, skrytet. Och man kan ju gunås så visst skryta också med andliga värden — bildning, böcker, konst, musik. Men kultur är någonting annat än både utförsåvor och later. Kulturen består i omdöme, samfundssinne, ansvarskänsla, frihetskärlek, mänsklighet och levnadsvett. Kulturen lägger band på begärelser och pretentioner, men icke för att förkväva människan och hindra hennes naturliga växt, utan för att ge ett sunt uttryck åt hennes verkliga livsbehov. Hundratals ting av det, som i våra dagar kallas kultur, är skenbehov, lyxartiklar, modenycker, ytfernissa, flärd, reklam och apkonster. Kultur är aldrig det sista skriket, ty kulturen skriker aldrig, den är, den är i tryggt samförstånd både med den goda traditionen och den löftesbringande utvecklingen. Kulturen är först och sist insikt, insikt om verklighet och möjlighet, insikt om människans gränser, om gränserna

för det egna jaget, den egna klassen, gränserna för samhällets makt och nationernas rättigheter, vetandets gränser, konstens gränser, teknikens gränser. Först den, som känner måttet och gränserna, kan utnyttja och utveckla möjligheterna.

Jag vet, att detta i vår tid i mångt och mycket är ett tal för döva öron. Men jag vet också, att det finns de, som lyssna och att sådana lyssnare i ett större antal äro till finnandes just bland arbetarklassen och dess ungdom än annorstädes. Till mitt livs rikaste upplevelser räknar jag just kontakten med de lyssnare, som samlades kring arbetarhögskolans kateder och långbänkar. Det var på en tid, då det predikades, att all kunskap och bildning, som icke direkt gick ut på organisation, agitation, klasskamp och politik var en dövande och sövande morfin, som skapade bildningshögfärdiga drönare i stället för handlingskraftiga människor. Men vi läto oss inte bekomma. Vi lärde oss både för skolan och livet, både för kampen och för den utsikt, som ligger över stridsplanet. Och vi förstodo, att boken och svärdet voro symboler för två verkligheter, som inte stodo i motsatsförhållande till varandra, utan hade rika beröringspunkter med varandra. Handlingens fara är icke vetandet, utan lärdomsprålet, som mynnar ut i skolastik och vetande för vetandets egen skull, och det lösa vetandet om ditt och datt, som mynnar ut i frasen. Jag vet, hur många av dem, jag då stiftade bekantskap med, som gått ut i livet och blivit arbetare i vingården och som nu kunna räknas till den svenska arbetarklassens och arbetarrörelsens salt och elit. Jag vet väl också om dem, som fastnade i sig själva eller i frasen. Men undantagen jäva icke regeln. Även kunskapens träd har sina gallblommor och vattenskott, även vetestängeln bär tomma ax. Men vad arbetarrörelsen offrat på självbildning, studieverksamhet, kulturpropaganda, både det jag kunnat följa på närhåll i yngre år och på avstånd i senare, ger mig fortfarande och trots allt den övertygelsen, att den svenska arbetarklassen inom sig, om den vill och känner sin besökelses rätta stund, har makt att resa ett bålverk såväl mot kulturförödelsens makter utomkring som mot den falska invärtes demagogi, som går dessa makter i handom och som ena dagen upp-

träder som ljusets ängel, för att kanske nästa dag förrätta mord-
ängelns värv. Genom sina folkbildningsinstitutioner har den
svenska arbetarrörelsen ådagalagt en vilja, som förpliktar, och
ristat ett blad, som består. Detta blad i den svenska arbetar-
klassens historia är ett blad i svensk kulturhistoria. Och jag
och många med mig hoppas, att det ännu icke är fullskrivet.